

ks. Wojciech Góralski

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

Działalność dydaktyczna i badawcza ks. dr. Józefa Glempa

Ksiądz Józef Glemp, przyszły prymas Polski, absolwent Państwowego Gimnazjum i Liceum im. Jana Kasprowicza w Inowrocławiu, nabywając – za sprawą wytrawnych pedagogów – zamiłowania do języka polskiego, języka łacińskiego i historii, nie wiedział zapewne, że przedmioty te, a w szczególności łacina, staną się kiedyś nie tylko podstawowymi obszarami jego zainteresowań naukowych, lecz również będą mu pomocne w wykonywaniu czekających go zadań życiowych. Inowrocławska szkoła średnia, jak sam powie po latach, dobrze przygotowała go do studiów. Idąc za głosem powołania, podjął je w 1950 roku w Prymasowskim Wyższym Seminarium Duchownym w Gnieźnie, gdzie poznawał przedmioty filozoficzne, a po dwóch latach kontynuował swoją formację do kapłaństwa w Arcybiskupim Seminarium Duchownym w Poznaniu, odbywając tu studia teologiczne. Po przyjęciu 25 maja 1956 roku święceń kapłańskich i podjęciu posługi duszpasterskiej (w charakterze kapelana i prefekta) w Mielżynie, Witkowie i Polskiej Wsi, a następnie (jako wikariusz) w Wągrowcu i Miasteczku Krajeńskim, w 1958 roku został skierowany na dalsze studia na Wydziale Obojga Praw (kanonicznego i rzymskiego) Papieskiego Uniwersytetu Laterańskiego w Rzymie, które ukończył w 1962 roku. Dwa lata później uzyskał stopień naukowy doktora obojga praw w oparciu o rozprawę pt. *De evolutione conceptus fictionis iuris apud Romanos (Ewolucja pojęcia fikcji prawnej u Rzymian)*¹. Ukończył ponadto Studium Administracji Kościelnej przy Kongregacji Soboru oraz trzyletnie Studium Rotalne, otrzymując tytuł adwokata Roty Rzymskiej. Swoje gruntowne wykształcenie kanonistyczne i romanistyczne uzupełnił specjalistycznym kursem stylistyki łacińskiej na Uniwersytecie Gregoriańskim.

1 J. Glemp, *De evolutione conceptus fictionis iuris apud Romanos*, Roma 1974.

Po powrocie do kraju w 1964 roku kard. Stefan Wyszyński, arcybiskup gnieźnieński i warszawski, powierzył ks. dr. Józefowi Glemptowi szereg funkcji administracyjnych i sądowych w rodzimej archidiecezji. Trzy lata później powołał go do pracy w Sekretariacie Prymasa Polski w Warszawie, mianował go także swoim kapelanem i sekretarzem, a niebawem i konsultorem Trybunału Prymasowskiego do spraw *super rato*; ponadto zlecił mu wiele innych zadań².

Niewątpliwie okoliczność pobytu młodego kapłana w Wiecznym Mieście w czasie Soboru Watykańskiego II, a więc bezpośredniego „zetknięcia się” z nowym spojrzeniem na misję Kościoła w świecie, nie mogła pozostać bez wpływu na kształt jego posługiwania w kraju.

Pełniąc absorbujące funkcje w swojej archidiecezji, a następnie w Sekretariacie Prymasa Polski, uzdolniony i pracowity ksiądz doktor poświęcał swój czas i swoje siły także pracy dydaktycznej i badawczej.

1. Praca dydaktyczna

Pracy dydaktycznej ks. dr. Józef Glemp podjął się najpierw w Gnieźnie, gdzie od 1965 roku prowadził wykłady z prawa kanonicznego dla księży tamtejszej archidiecezji w Studium Soborowym. Doskonale przygotowany do tego rodzaju zadań, przekazywał słuchaczom wiedzę kanonistyczną, zwracając szczególną uwagę na kwestie praktyczne związane z posługą duszpasterską.

W 1967 roku rozpoczął pracę w Sekretariacie Prymasa Polski (przenosząc się do Warszawy), a rok później podjął zajęcia na Wydziale Prawa Kanonicznego Akademii Teologii Katolickiej. Prowadził tutaj ćwiczenia z prawa rzymskiego, a od roku akademickiego 1973/74 również ćwiczenia z kanonicznego prawa małżeńskiego, kontynuując je do roku 1979, kiedy to został mianowany przez Jana Pawła II biskupem warmińskim.

Zajęcia ks. dr. Glempla, dysponującego pogłębioną wiedzą kanonistyczną oraz romanistyczną, studenci oceniali bardzo wysoko, jak to podkreślał ówczesny dziekan wydziału, ks. prof. Marian Żurowski. Nic też dziwnego, że Rada Wydziału wiązała z pracą nowego wykładowcy duże nadzieje. Tylko, jak to mniemano, coraz to nowe i coraz bardziej odpowiedzialne

---

2 A.F. Dziuba, *Twórczość pisarska: jej etapy, przemiany, cele*, w: *Caritati in iustitia. Dwadzieścia lat posługi prymasowskiej kardynała Józefa Glempla*, red. S. Budzyński, I. Burchacka, A. Mazurek, A. Wieczorek, Warszawa 2001, s. 222-226; W. Góralski, *Znawca prawa kanonicznego i rzymskiego*, w: *Caritati in iustitia...dz. cyt.*, s. 233.

zadania pozauczelniane stanęły na przeszkodzie w przygotowaniu przez ks. dr. Glempa rozprawy habilitacyjnej.

Znaczącą pomocą dydaktyczną dla studentów okazał się opracowany przez ks. Glempa i wydany przez Wydawnictwo ATK skrypt *Lexiculum prawa rzymskiego* (Warszawa 1974). Autor tej publikacji odszedł od tradycyjnego układu treści opartego na poszczególnych działach *ius romanum*, stosując podział według haseł, co w dużym stopniu ułatwiło przyswajanie sobie przez studentów (i wszystkich pozostałych zainteresowanym tego rodzaju zbiorem) bogatej i złożonej historii i instytucji prawa rzymskiego.

We wstępie do *Lexiculum* autor skromnie wyjaśnia, iż „niniejszy zbiorek tekstów prawa rzymskiego ma służyć przede wszystkim do ćwiczeń na Wydziale Prawa Kanonicznego Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie”. Informuje również, iż mając świadomość aktualnej sytuacji edukacyjnej studentów uznał, że „nikła znajomość łaciny u młodzieży sugeruje konieczność równoległego podawania tłumaczenia polskiego”³.

Swoje obowiązki dydaktyczne w ATK, pełnione przez 11 lat ks. dr Józef Glemp spełniał z dużym zaangażowaniem. Do prowadzonych zajęć podchodził

[...] z wolą przekazania powierzzonej sobie młodzieży nie tylko określonego pensum wiadomości prawnych czy historycznych, lecz także i elementów prawa aplikowanych do konkretnego życia człowieka oraz różnorodnych społeczności, w szczególności wspólnoty kościelnej⁴.

Mając szerokie spojrzenie na życie Kościoła w Polsce, dzielił się ze studentami osobistymi doświadczeniami, szczególnie z obszaru administracji i sądownictwa kościelnego⁵.

3 A.F. Dziuba, *Dwadzieścia lat prymasostwa kardynała Józefa Glempa*, w: *Caritati in iustitia...*, dz. cyt., s. 16.

4 Tamże.

5 Tamże; zob. także A.F. Dziuba, *Szkic biograficzny i bibliografia prac ks. Arcybiskupa Józefa Glempa, Prymasa Polski*, „Prawo Kanoniczne” (dalej PK) 1983, r. 26, nr 1-2, s. 287-288; J. Bar, *Glemp Józef*, w: *Polscy kanoniści*, cz. 1, red. J. Bar, Warszawa 1981, s. 143; T. Pawluk, *Przemówienie Dziekana Wydziału Prawa Kanonicznego podczas uroczystości nadania doktoratu honoris causa [abp. Józefowi Glempowi]*, PK 1983, r. 26, nr 3-4, s. 24-25.

2. Praca badawcza

Obok posługi pełnionej w Sekretariacie Prymasa Polski i zaangażowania w dydaktykę, ks. dr Józef Glemp prowadził również systematyczne badania naukowe. Opublikował ponad 50 prac, w tym dwie z prawa rzymskiego⁶ (obydwie te cenne publikacje zostały już wyżej wspomniane).

Gdy chodzi o prace ks. dr. Józefa Glempla z zakresu prawa kanonicznego, to można je usytuować w kilku obszarach badawczych. Tak więc należy tu dostrzec następujące nurty jego zainteresowań naukowych: Kościół lokalny i partykularny, małżeństwo, sądownictwo kościelne, historia prawa kanonicznego w Polsce, a w szczególności biografistyka.

2.1. Kościół lokalny i partykularny

Tematykę znaczenia przemiennie używanych terminów *Ecclesia localis* i *Ecclesia particularis* ks. dr Glemp poruszył już, zabierając głos w dyskusji podczas III Międzynarodowego Kongresu Prawa Kanonicznego w Pamplonie (10-15 października 1976 roku), stawiając pytanie o teologiczne znaczenie tych terminów, konieczne do ustalenia ich znaczenia kanonicznego. Wyraził wówczas pogląd, że terminy te „nie pokrywają się ze sobą”, gdyż Kościół partykularny wyznaczają czynniki wewnętrzne, sakramentalne, pojęcie zaś Kościoła lokalnego jest wyznaczone przez czynniki zewnętrzne (historia, kultura, tradycja, zwyczaje, temperament, język).

Powracając do tego problemu, jedynie zasygnalizowanego podczas wspomnianego kongresu, ks. Glemp w artykule *Problemy identyfikacji Kościoła lokalnego i partykularnego*⁷ nawiązał do dokumentów *Vaticanum II*, papieży Jana XXIII i Pawła VI oraz dyskusji podjętej na Synodzie Biskupów w 1974 roku, a także do schematów nowego *Kodeksu Prawa Kanonicznego* oraz refleksji teologów i kanonistów. Dostrzegł, że termin „Kościół partykularny” uwidacznia aspekty instytucjonalne, natomiast terminowi „Kościół lokalny” brak jest „pełnej identyfikacji”. Uznał, że Kościoły partykularne składają się na Kościół lokalny (m.in. w Polsce)⁸. Po zasygnalizowaniu

6 J. Glemp, *De conceptu fictionis apud Romanos*, Roma 1974; tenże, *Lexiculum prawa rzymskiego. Wybór tekstów łacińskich z tłumaczeniem polskim i objaśnieniami*, Warszawa 1974.

7 Tenże, *Problemy identyfikacji Kościoła lokalnego i partykularnego*, PK 1978, r. 21, nr 3-4, s. 23-39.

8 Zob. R. Sobański, *Uniwersalny, partykularny oraz lokalny wymiar Kościoła i jego misji, w: Trwać pod spojrzeniem Pana. Księga pamiątkowa uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie dla Jego Eminencji Kardynała Józefa Glempla Arcybiskupa*

wieloznaczności terminu „Kościół lokalny”, przedstawił określenie części Kościoła w dokumentach Soboru Watykańskiego II (Kościół partykularny to diecezja), przytoczył odnośne wypowiedzi papieży (w szczególności Pawła VI), dokonał analizy dokumentów Stolicy Apostolskiej (m.in. motu proprio *Sollicitudo omnium Ecclesiarum* Pawła VI z 24 lutego 1969 roku, wykazując, że nomenklatura w nich stosowana nie była rozstrzygająca). Autor udokumentował, że w *Lex Fundamentals Ecclesiae* z 1971 roku pominięto treść pojęcia Kościoła lokalnego, a także że schematy nowego prawa *De clericis i De sacra hierarchia* pomijają eksponowanie Kościoła lokalnego, choć mówią o łączeniu się Kościołów partykularnych w prowincje kościelne, które z kolei mogą się łączyć w regiony kościelne. Interesujące są również uwagi ks. Glempa na temat Kościoła lokalnego w refleksji teologów i kanonistów podejmujących próby ustalenia zakresu pojęcia Kościoła lokalnego (m.in. de Lubaca, według którego Kościół lokalny obejmowałby Kościoły regionu czy narodowości). Znaczący jest postulat autora, aby „obok treści Kościoła partykularnego opracować treści teologiczno-prawne Kościoła lokalnego”⁹.

Wypada nadmienić, że – jak zauważa Remigiusz Sobański – „zastosowanie nazwy *Ecclesia particularis* w KPK z 1983 roku poszło więc w kierunku postulowanej przez ks. dr. Glempa jednolitości i jednoznaczności”¹⁰. Tenże kanonista dodaje, że zgodnie z sugestią przyszłego prymasa Polski wyznacznikiem przymiotnika „lokalny” byłyby cechy kulturowe kraju, państwa czy regionu¹¹.

Cenne jest opracowanie autora na temat współdziałania duchownych i świeckich zainspirowane przez *Vaticanum II*¹². Zwrócił tutaj baczną uwagę na konieczność i pożytek współpracy wszystkich wiernych w urzeczywistnianiu misji Kościoła.

2.2. Małżeństwo

Gdy chodzi o małżeństwo, spod pióra autora wyszło cenne studium pt. *Niektóre zagadnienia związane z zastosowaniem motu proprio Matrimonia*

Warszawskiego wielkiego Kanclerza UKSW w dwudziestą piątą rocznicę święceń biskupich, red. A.F. Dziuba, Warszawa 2005, s. 294-295 i 302-303.

9 J. Glomp, *Problemy identyfikacji...*, dz. cyt., s. 39.

10 R. Sobański, dz. cyt., s. 296.

11 Tamże, s. 303.

12 J. Glomp, *Współdziałanie w Kościele jako zagadnienie prawne po Soborze Watykańskim II*, „Studia Gnesnensia” 1975, nr 1, s. 211-227.

*mixta do warunków krajowych*¹³. Po ukazaniu genezy wymienionego dokumentu Stolicy Apostolskiej, a następnie wskazaniu rodzajów małżeństw mieszanych, małżeństw z „osobami niegodnymi”, omówieniu zagadnienia dyspens od formy kanonicznej dla małżeństw mieszanych oraz zapisu metrykalnego takich związków, ks. Glemp koncentruje swoją uwagę na kwestii praktyk duszpasterskich stosowanych wobec małżeństw mieszanych. Za najbardziej znaczące zadanie duszpasterskie uznaje wykorzystanie kontaktów katolików z duchownymi innych wyznań (niekatolickich) w celu pogłębienia idei ekumenizmu. Przypomina, że Konferencja Episkopatu Polski poleciła Wydziałom Duszpasterskim Kurii Diecezjalnych opracowanie odpowiednich katechez, które służyłyby do przygotowania religijnego nupturientów do zawierania małżeństw z niekatolikami.

Na szczególną uwagę zasługuje segment pracy poświęcony rodzajom małżeństw mieszanych, gdzie m.in. zaznaczono, iż wcześniejsze określenia prawne małżeństw mieszanych spotkały się z ostrą krytyką Synodu Biskupów z 1967 roku, a także zwrócono uwagę na znaczenie terminów *mixta religio* i *disparitas cultus*. Autor akcentuje ponadto konieczność wyróżnienia trzech rodzajów małżeństw mieszanych: katolika z osobą należącą do Kościoła prawosławnego, katolika z osobą ochrzczoneą należącą do innej wspólnoty wyznaniowej (protestanci, anglikanie, starokatolicy itp.) oraz katolika z osobą nieochrzczoneą.

Tematyce małżeństw mieszanych ks. Glemp poświęcił również artykuł pt. *Zawieranie małżeństw mieszanych. Uwagi praktyczne dla duszpasterzy*¹⁴. W kontekście motu proprio *Matrimonia mixta* podaje tutaj wiele cennych wskazań dotyczących czynności przedślubnych podejmowanych przez duszpasterzy przed i po zawarciu małżeństwa mieszanego. Szczególnie znaczące jest zwrócenie uwagi na pouczenie nupturientów przed zawarciem związku małżeńskiego, od którego to pouczenia w dużej mierze zależy trwałość wspólnoty małżeńskiej.

13 Tenże, *Niektóre zagadnienia związane z zastosowaniem motu proprio „Matrimonia mixta” do warunków krajowych*, PK 1972, r. 15, nr 1-2, s. 19-36.

14 Tenże, *Zawieranie małżeństw mieszanych. Uwagi praktyczne dla duszpasterzy*, „Wiadomości Archidiecezji Gnieźnieńskiej” 1972, r. 27, s. 3-6 (toż, „Duszpasterz Polonii Zagranicą” 1972, nr 23, s. 457-451).

2.3. Sądownictwo kościelne

W obszarze sądownictwa kościelnego przyszedł arcybiskup metropolita warszawski jest autorem przede wszystkim obszernej i znaczącej rozprawy pt. *Polskie sądownictwo kościelne w latach 1945-1970*¹⁵, w której przedstawił początki i rozwój wymienionego sądownictwa w tak długim okresie czasu (25 lat).

Rozpoczynając od wznowienia sądownictwa kościelnego w kraju (1945-1947), autor ukazuje strukturę sieci diecezjalnej istniejącej po II wojnie światowej zaznaczając, iż zorganizowanie sądu kościelnego nie nastęrczało większych trudności tam, gdzie przed 1939 rokiem sąd taki istniał, problemy zaistniały na Ziemiach Zachodnich. Wówczas kard. August Hlond, prymas Polski, sprawy sądowe z tych terenów przeniósł do diecezji centralnych (np. z Gdańska do Pelplina, czy z Opoła do Katowic). Podkreśla przy tym wagę trybunałów kościelnych rozpoznających przede wszystkim sprawy małżeńskie.

Z kolei w studium pt. *Obecny stan prawny postępowania o dyspensę od małżeństwa niedopełnionego*¹⁶ autor podjął temat obejmujący pojęcie owej dyspensy zarówno w aspekcie substancjalnym, jak i procesowym. Pełniąc funkcję wieloletniego konsultora ówczesnego Trybunału Prymasowskiego do spraw *super rato*, ks. Glemp zetknął się bliżej z tą problematyką.

Po przedstawieniu uwag ogólnych na temat Instrukcji Kongregacji Sakramentów *Dispensationis matrimonii* z 7 marca 1972 roku określającej procedurę procesu *super rato* oraz licznych dokumentów wcześniejszych (sprzed *Vaticanum II*), Autor omawia kompetencje Kongregacji Sakramentów (wyłączne) w dziedzinie rozpatrywania spraw inkonsumacyjnych (nawiązując także do historii). Wyjaśnia, że wymieniona Instrukcja określa następująco kompetencje tejże Kongregacji: katolik – katolik (obrządku łacińskiego lub wschodniego); katolik – niekatolik ochrzczony; niekatolik ochrzczony – niekatolik ochrzczony. Kompetencje te wynikały stąd, że w myśl kan. 1119 KPK z 1917 roku Biskup Rzymski mógł rozwiązywać małżeństwo niedopełnione między stroną ochrzczoną i nieochrzczoną.

Omawiając władzę ordynariusza miejsca, ks. Glemp stwierdza, że Instrukcja *Dispensationis matrimonii* zezwala każdemu biskupowi diecezjalnemu na rozpoczęcie procesu *super rato*, choć w przypadkach trudniejszych

15 Tenże, *Polskie sądownictwo kościelne w latach 1945-1970*, PK 1971, r. 14, nr 3-4, s. 169-225.

16 Tenże, *Obecny stan prawny postępowania o dyspensę od małżeństwa niedopełnionego*, PK 1974, r. 17, nr 3-4, s. 117-130.

obowiązany był zwrócić się do Kongregacji Sakramentów. Wskazuje także na inne innowacje wprowadzone przez wymienioną Instrukcję. Autor referuje następnie – z właściwą sobie wnikliwością – przebieg instrukcji procesu *super rato*, sygnalizując wszelkie nowe dyspozycje zawarte w Instrukcji, a dotyczące m.in. dowodzenia faktu niedopełnienia małżeństwa. Omawia następnie sam przebieg procesu *super rato* w diecezji (wskazując na ułatwienia wprowadzone przez tę Instrukcję).

Odrębny punkt publikacji został poświęcony sposobowi przeprowadzania procedury *super rato* w Polsce, gdzie autor zwraca baczną uwagę na ustanowienie przez prymasa Polski (na mocy indultu z 1950 roku) Prymasowskiego Trybunału *super rato* (była to instancja „pośrednicząca” między etapem diecezjalnym procesu i etapem toczącym się w Kongregacji). Ostatni wątek tego pożytecznego studium dotyczy kwestii zwalniania z klauzul zakazujących zawarcia nowego małżeństwa, a dołączanych niekiedy do dyspensy papieskiej udzielonej od małżeństwa niedopełnionego.

2.4. Historia prawa kanonicznego w Polsce

W twórczości naukowej ks. dr. Józefa Glempa ważne miejsce zajmują biografie kanonistów polskich. Stanowią one owoc wieloletniej eksploracji Archiwum Archidiecezjalnego w Gnieźnie.

Biogramami tymi zostały objęte następujące osoby: 1) ks. Edward van Blericq (1895-1946; kapłan archidiecezji gnieźnieńskiej i poznańskiej, studiował w Strassburgu i w Rzymie, pełnił m.in. urząd wikariusza generalnego kard. Hlonda)¹⁷; 2) ks. Aleksy Brasse (1901-1956; kapłan archidiecezji gnieźnieńskiej i poznańskiej, studiował w Rzymie, był wikariuszem generalnym kard. Hlonda, a następnie oficjałem Sądu Kościelnego w Gnieźnie)¹⁸; 3) ks. Stanisław Janasik (1882-1942; kapłan archidiecezji gnieźnieńskiej i poznańskiej, studiował w Rzymie, był rektorem Seminarium Duchownego w Poznaniu, a także oficjałem tamtejszego Trybunału, w 1930 roku został audytorem Roty Rzymskiej)¹⁹; 4) ks. Kazimierz Głowiński (1862-1946; kapłan archidiecezji gnieźnieńskiej i poznańskiej; studiował w Rzymie,

17 Tenże, *Ks. Edward van Blericq (1895-1946)*, PK 1972, r. 15, nr 3-4, s. 293-295; toż, w: *Encyklopedia Katolicka* (dalej EK), t. 2, Lublin 1976, kol. 658-659.

18 Tenże, *Ks. Aleksy Brasse (1901-1956)*, PK 1972, r. 15, nr 3-4, s. 295-297; toż, w: EK, t. 2, kol. 1044.

19 Tenże, *Ks. Stanisław Janasik (1882-1942)*, PK 1972, r. 15, nr 3-4, s. 297-299.

duszpasterz, autor wielu prac)²⁰; 5) ks. Teodor Taczak (1878-1941; kapłan archidiecezji gnieźnieńskiej i poznańskiej; studiował w Monasterze, wykładał prawo kanoniczne w Gnieźnie, pełnił znaczące funkcje w administracji i sądownictwie kościelnym)²¹; 6) ks. kard. Edmund Dalbor (1869-1926; studiował w Monasterze, wykładowca prawa kanonicznego, oficjał Sądu Biskupiego w Poznaniu, arcybiskup gnieźnieński i poznański, prymas Polski)²²; 7) ks. Jan Nepomucen Opiełiński (1858-1935; studiował w Rzymie, duszpasterz, wybitny patriota, autor kilku cennych prac)²³. Ponadto należy wskazać pracę autora o zasłużonym biskupie warmińskim Maksymilianie Kallerze (zm. 1947)²⁴.

Trzeba dodać, że wśród wymienionych opracowań biograficznych na szczególną uwagę zasługuje praca o kard. Edmundzie Dalborze. Ten świątobliwy kardynał, urodzony w 1869 roku w Ostrowie Wielkopolskim, wykształcony w Poznaniu, Monasterze i Rzymie, kanclerz Kurii Arcybiskupiej w Poznaniu i wykładowca prawa kanonicznego w Seminarium Duchownym, został najpierw przedstawiony jako autor znaczących publikacji z zakresu prawa kanonicznego i homiletyki, po czym ukazano jego bogatą działalność kościelno-narodową.

Ksiądz dr Glemp jest także autorem prac prezentujących inne postaci zasłużone dla Kościoła: ks. Feliksa Kozłowskiego (zm. 1861, wielkiego jałmużnika)²⁵, ks. Ignacego Polkowskiego (zm. 1888, wybitnego historyka)²⁶ i ks. Tadeusza Trzczińskiego (zm. 1912, historyka i działacza społecznego)²⁷.

W obszarze prac historycznych spod pióra ks. Glempa wyszło dość obszerne studium poświęcone rektorom Seminarium Duchownego

20 Tenże, *Ks. Kazimierz Głowiński (1862-1946)*, PK 1972, r. 15, nr 3-4, s. 299-300.

21 Tenże, *Ks. Teodor Taczak (1878-1941)*, PK 1972, r. 15, nr 3-4, s. 285-288.

22 Tenże, *Ks. Edmund kardynał Dalbor (1869-1926)*, PK 1974, r. 17, nr 3-4, s. 229-240.

23 Tenże, *Opiełiński Jan Nepomucen*, ks., w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 24, Warszawa 1979, s. 122-123.

24 Tenże, *Biskup Kaller jako obrońca wiary*, „Warmińskie Wiadomości Diecezjalne” 1980, r. 35, s. 229-230.

25 Tenże, *Ks. Feliks Kozłowski – jałmużnik Gniezna*, „Przewodnik Katolicki” 1972, r. 62, s. 398-399.

26 Tenże, *Bronił polskości Kopernika (ks. Ignacy Polkowski)*, „Przewodnik Katolicki” 1973, r. 63, s. 191-192.

27 Tenże, *Oddany Bogu i Ojczyźnie*, „Przewodnik Katolicki” 1973, r. 63, s. 420-421.

w Gnieźnie po roku 1835²⁸, a także szkic o kard. Stefanie Wyszyńskim²⁹. Nie należy pominąć także interesującego studium na temat początków polskiej literatury o karności kościelnej³⁰. Poza tym ukazały się jego drobne prace poświęcone synodowi pastoralnemu w Niemczech³¹ oraz duszpasterskiemu synodowi diecezji warmińskiej³². Piśmiennictwo autora obejmuje ponadto kilka recenzji i sprawozdań.

Uwagi końcowe

Omówiona – w największym skrócie – aktywność ks. dr. Józefa Glempla na polu dydaktycznym i naukowym jednoznacznie pozwala przyjąć, że przyniosła ona określone rezultaty. Jedenaście lat pracy dydaktycznej, zwłaszcza w zakresie mało popularnego i sprawiającego studentom niemało trudności prawa rzymskiego, stanowi liczący się wkład wykładowcy w zdobywanie przez studentów wiedzy z dziedziny *ius romanum*. Nie mniejsze znaczenie miały zajęcia z kanonicznego prawa małżeńskiego prowadzone przez tak gruntownie przygotowanego do tej pracy kanonistę.

Gdy chodzi o pracę badawczą, to publikacje absolwenta *Lateranum* i Studium Rotalnego stanowią jego niewątpliwy wkład w rozwój nauki prawa kanonicznego. Podejmowane przezeń wątki tematyczne, w szczególności obejmujące małżeństwo i sądownictwo kościelne, znamionuje oryginalność, rzetelność badawcza, staranne dokumentowanie prezentowanych treści, jasność wywodów, stosowanie właściwych metod. Ten niepokątny może ilościowo dorobek pisarski autora (zaabsorbowanego pracą w Sekretariacie Prymasa Polski) jest bogaty jakościowo i stanowi niewątpliwy wkład w rozwój *ius canonicum*.

---

28 Tenże, *Rektorzy Seminarium Duchownego w Gnieźnie po roku 1835* (Dąbrowski, ks. A. Kidaszewski), „Studia Gnieźnieńskie” 1976, nr 2, s. 345–376.

29 Tenże, *Kardynalski kapelus. Wspomnienia z okazji jubileuszu kardynalstwa (kard. Stefan Wyszyński)*, „Wiadomości Archidiecezji Warszawskiej” 1978, r. 68, s. 85–88.

30 Tenże, *Początki polskiej literatury o karności kościelnej* – ks. Jan Opieliński, PK 1977, r. 20, nr 3–4, s. 225–236.

31 Tenże, *Synod pastoralny u sąsiadów za Łabą*, „Przewodnik Katolicki” 1974, r. 64, nr 8, s. 4–5.

32 Tenże, *Duszpasterski synod diecezji warmińskiej*, „Warmińskie Wiadomości Diecezjalne” 1980, r. 35, s. 221–222.

Szeroka wiedza prawnicza, wzbogacona bogatą praktyką, stała się dla ks. dr. Józefa Glempa wielce pomocna w spełnianiu tak znaczących zadań, które go czekały: w Olsztynie, a następnie w Gnieźnie i Warszawie.

Bibliografia

- Bar J., *Glemp Józef*, w: *Polscy kanoniści*, cz. 1, red. J. Bar, Warszawa 1981.
- Dziuba A.F., *Szkic biograficzny i bibliografia prac ks. Arcybiskupa Józefa Glempa, Prymasa Polski*, „Prawo Kanoniczne” 1983, r. 26, nr 1-2.
- Dziuba A.F., *Twórczość pisarska: jej etapy, przemiany, cele*, w: *Caritati in iustitia. Dwadzieścia lat posługi prymasowskiej kardynała Józefa Glempa*, red. S. Budzyński, I. Burchacka, A. Mazurek, A. Wieczorek, Warszawa 2001.
- Glemp J., *Biskup Kaller jako obrońca wiary*, „Warmińskie Wiadomości Diecezjalne” 1980, r. 35.
- Glemp J., *Bronił polskości Kopernika (ks. Ignacy Polkowski)*, „Przewodnik Katolicki” 1973, r. 63.
- Glemp J., *De conceptu fictionis apud Romanos*, Roma 1974.
- Glemp J., *De evolutione conceptus fictionis iuris apud Romanos*, Roma 1974.
- Glemp J., *Duszpasterski synod diecezji warmińskiej*, „Warmińskie Wiadomości Diecezjalne” 1980, r. 35.
- Glemp J., *Kardynalski kapelusz. Wspomnienia z okazji jubileuszu kardynalstwa (kard. Stefan Wyszyński)*, „Wiadomości Archidiecezji Warszawskiej” 1978, r. 68.
- Glemp J., *Ks. Aleksy Brasse (1901-1956)*, „Prawo Kanoniczne” 1972, r. 15, nr 3-4.
- Glemp J., *Ks. Aleksy Brasse (1901-1956)*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 2, Lublin 1976, kol. 1044.
- Glemp J., *Ks. Edmund kardynał Dalbor (1869-1926)*, „Prawo Kanoniczne” 1974, r. 17, nr 3-4.
- Glemp J., *Ks. Edward van Blericq (1895-1946)*, „Prawo Kanoniczne” 1972, r. 15, nr 3-4.
- Glemp J., *Ks. Edward van Blericq (1895-1946)*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 2, Lublin 1976, kol. 658-659.
- Glemp J., *Ks. Feliks Kozłowski – jałmużnik Gniezna*, „Przewodnik Katolicki” 1972, nr 62.
- Glemp J., *Ks. Kazimierz Głowiński (1862-1946)*, „Prawo Kanoniczne” 1972, r. 15, nr 3-4.
- Glemp J., *Ks. Stanisław Janasik (1882-1942)*, „Prawo Kanoniczne” 1972, r. 15, nr 3-4.
- Glemp J., *Ks. Teodor Taczak (1878-1941)*, „Prawo Kanoniczne” 1972, r. 15, nr 3-4.
- Glemp J., *Lexiculum prawa rzymskiego. Wybór tekstów łacińskich z tłumaczeniem polskim i objaśnieniami*, Warszawa 1974.
- Glemp J., *Niektóre zagadnienia związane z zastosowaniem motu proprio „Matrimonia mixta” do warunków krajowych*, „Prawo Kanoniczne” 1972, r. 15, nr 1-2.
- Glemp J., *Obecny stan prawny postępowania o dyspensę od małżeństwa niedopełnionego*, „Prawo Kanoniczne” 1974, r. 17, nr 3-4.

- Glemp J., *Oddany Bogu i Ojczyźnie*, „Przewodnik Katolicki” 1973, r. 63.
- Glemp J., *Opieliński Jan Nepomucen, ks.*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 24, Warszawa 1979.
- Glemp J., *Początki polskiej literatury o karności kościelnej – ks. Jan Opieliński*, „Prawo Kanoniczne” 1977, r. 20, nr 3-4.
- Glemp J., *Polskie sądownictwo kościelne w latach 1945-1970*, „Prawo Kanoniczne” 1971, r. 14, nr 3-4.
- Glemp J., *Problemy identyfikacji Kościoła lokalnego i partykularnego*, „Prawo Kanoniczne” 1978, r. 21, nr 3-4.
- Glemp J., *Rektorzy Seminarium Duchownego w Gnieźnie po roku 1835 (Dąbrowski, ks. A. Kidaszewski)*, „Studia Gnieźnieńskie” 1976, nr 2.
- Glemp J., *Synod pastoralny u sąsiadów za Łabą*, „Przewodnik Katolicki” 1974, r. 64, nr 8.
- Glemp J., *Współdziałanie w Kościele jako zagadnienie prawne po Soborze Watykańskim II*, „Studia Gnesnensia” 1975, nr 1.
- Glemp J., *Zawieranie małżeństw mieszanych. Uwagi praktyczne dla duszpasterzy*, „Wiadomości Archidiecezji Gnieźnieńskiej” 1972, r. 27 (toż „Duszpasterz Polonii Zagranicą” 1972, nr 23).
- Góralski W., *Znawca prawa kanonicznego i rzymskiego*, w: *Caritati in iustitia Dwadzieścia lat posługi prymasowskiej kardynała Józefa Glempa*, red. S. Budzyński, I. Burchacka, A. Mazurek, A. Wieczorek, Warszawa 2001.
- Pawłuk T., *Przemówienie Dziekana Wydziału Prawa Kanonicznego podczas uroczystości nadania doktoratu honoris causa [abp. Józefowi Glempowi]*, „Prawo Kanoniczne” 1983, r. 26, nr 3-4.
- Sobański R., *Uniwersalny, partykularny oraz lokalny wymiar Kościoła i jego misji*, w: *Trwać pod spojrzeniem Pana. Księga pamiątkowa uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie dla Jego Eminencji Kardynała Józefa Glempa Arcybiskupa Warszawskiego wielkiego Kanclerza UKSW w dwudziestą piątą rocznicę święceń biskupich*, red. A.F. Dziuba, Warszawa 2005.

Streszczenie

Ksiądz dr Józef Glemp, absolwent Wydziału Obojga Praw Papieskiego Uniwersytetu Laterańskiego w Rzymie, a także Studium Administracji Kościelnej przy Kongregacji Soboru oraz Studium Rotalnego, pełni od 1967 roku absorbujące funkcje w Sekretariacie Prymasa Polski. Rok później podjął również pracę dydaktyczną na Wydziale Prawa Kanonicznego Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie, gdzie prowadził ćwiczenia z prawa rzymskiego oraz kanonicznego prawa małżeńskiego, które kontynuował do roku 1979, kiedy to został mianowany przez Jana Pawła II biskupem warmińskim.

Znaczącą pomocą dydaktyczną dla studentów był opracowany przez niego skrypt *Lexiculum prawa rzymskiego* (Warszawa 1974).

Prowadził pracę badawczą, której owocem jest ponad 50 publikacji, które wzbogaciły piśmiennictwo kanonistyczne. Wśród tych tekstów dostrzec można następujące nurty tematyczne: Kościół lokalny i partykularny, małżeństwo, sądownictwo kościelne, historia prawa

kanonicznego w Polsce, a w szczególności biografistyka. Prace te znamionuje oryginalność w ujęciu poruszanych zagadnień (w szczególności z zakresu prawa małżeńskiego), jasność wywodów oraz stosowanie właściwych metod.

Słowa kluczowe

Józef Glemp, studia, praca dydaktyczna, praca badawcza

Abstract

Rev. Dr. Józef Glemp, a graduate of the Faculty of Both Laws of the Pontifical Lateran University in Rome, as well as the Study of Church Administration at the Congregation of the Council and the Rotary Study, has been performing absorbing functions in the Secretariat of the Primate of Poland since 1967. A year later, he also started teaching at the Faculty of Canon Law of the Academy of Catholic Theology in Warsaw, where he conducted classes in Roman law and canon law of marriage, which he continued until 1979, when he was appointed Bishop of Warmia by John Paul II.

Students received from him a huge didactic aid – *The Lexiculum of Roman law* script (Warsaw 1974).

He conducted research work, the fruit of which is over 50 publications that enriched the canonical literature. Among these texts, the following thematic trends can be discerned: the local and particular Church, marriage, ecclesiastical judiciary, the history of canon law in Poland, and in particular biographies. These works are characterized by originality in the approach to the issues raised (in particular in the field of matrimonial law), clarity of arguments and the use of appropriate methods.

Keywords

Józef Glemp, studies, didactic work, research work